

KEMAH KALESİNDE EVLER

Hüseyin YURTTAŞ

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
hyurttas@atauni.edu.tr

Haldun ÖZKAN

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
hozkan@atauni.edu.tr

Zerrin KÖŞKLÜ

Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
zkosklu@atauni.edu.tr

Muhammet Lütfü KINDİĞİLİ

Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
muhammet.kindigili@gmail.com

Öz

2014 yılı Kemah Kalesi Kazısı çalışmalarında, K5-9 ve K4-9 plan karelerinde ve K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 plan karelerinde bulunan evlerin mimarisi ortaya çıkarılmıştır. Yaklaşık 600 m²lik bir alanda birbirine bitişik evlerin bir sokak etrafında sıralandığı çalışmalarla tespit edilmiştir. Alanda kuzey-güney doğrultusunda 2 m ile 4 m arasında değişen bir sokağın iki yanında birbirinden farklı mekânlara sahip evlerin yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu evlerden bazıları tek bir mekâna sahip iken, bazıları da iki, üç ve dört mekândan oluşmaktadır. Zeminden yaklaşık 1 m yükseklikte belirlenen duvarlar düzgün olmayan bir doğrultuda inşa edilmiştir. Duvarları çamur harçlı, moloz taş örgülüdür. Düzensiz plan kuruluşuna sahip olan evlerin tandirevi olarak nitelendirdiğimiz bölümlerinde yere gömülü tandirler tespit edilmiştir. Tandirlerin da bulunduğu mekânlarda küçük iki gözlü duvar ocaklarına rastlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kemah, Kemah Kalesi Kazısı, Ev Mimarisi

Houses in Kemah Castle

Abstract

House architecture in K-5 and K4-9 and K5-2, 3, 4 and K6-2, 3, 4 plan squares was excavated in 2014 Kemah Castle Excavation. It is determined that the houses are designed next to each other on a street in approximately 600 square meters site. In this site, houses which have different rooms are located to both sides of the street which has two-four meters wideness along with North-South direction. While some of these houses have only single room, others have two, three and four rooms. The walls were built one meter above the ground and they have no straight direction. The walls have middy mortar and rubble work. The houses had irregular construction plan and floor furnaces (tandır) are excavated in the parts of these houses described as Tandır Evi. The rooms where the floor furnaces also exist have also small two-compartment ovens.

Keywords: Kemah, Kemah Castle Excavations, Home Architecture

Bu makalenin konusunu Kemah Kalesi Kazısı 2014 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılan mahalle dokusu ve evler oluşturmaktadır. 2014 yılı Kemah Kalesi Kazısı Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ başkanlığında Prof. Dr. Haldun ÖZKAN, Yrd. Doç. Dr. Zerrin KÖŞKLÜ, Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM, Prof. Dr. Nurşen ÖZKUL FINDIK ve Dr. Muhammet Lütfü KINDİĞİLİ'dan oluşan bilim heyeti, Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümlerinden-Gazi Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden katılan Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora öğrencileri ile 36 işçinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi olarak Ankara Etnografya Müzesi'nden İsa YILMAZ görev almıştır. 2014 Kazıları, Hamam Yapısı, K5-9 ve K4-9 plan karelerindeki çalışmalar, K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 plan karelerindeki çalışmalar, Bey Camii, yürüme yolları, Kale yolu çalışmaları ve seramik havuzu olmak üzere yedi alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardaki kazı çalışmaları ile birlikte eş zamanlı olarak bir de sondaj gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada K5-9, K4-9, K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 plan karelerindeki ev örnekleri tanımlanmıştır.

1. K5-9 ve K4-9 Plan Karelerindeki Çalışmalar: K5-9 plan karesinin güneydoğu köşesindeki tandirevi, 6.65 m x 5.85 m ölçülerindedir (Çizim 1). Tandirevinin beden duvarları moloz taş örgüyle meydana getirilmiş olup beden duvarları 0.72 m kalınlığa sahiptir. Bu bölümün eğimli arazi sebebiyle kuzeyi ve güneyi arasında 1.75 m kot farkı bulunmaktadır. Kireç zemin, güneyde yüzeyden -2.20 m derinlikte tespit edilmiştir.

Zeminde doğu ve batı beden duvarlarının kenar ortalarında, üst örtüyü taşıyan ahşap direklerin oturtulduğu yuvalar bulunmaktadır. Kemah'taki geleneksel evlerde benzer uygulamalarda görülmektedir. Mekânın güney beden duvarına 2.57 m, doğu beden duvarına 2.76 m mesafede zemine gömülü bir de dibek taşı ortaya çıkarılmıştır. İçten 0.10 m çapındaki bu dibek taşının, tandırın ve ocak nişinin varlığı mekânın tandirevi fonksiyonunda olduğunu kanıtlamaktadır.

Tandirevi bölümünün güneybatısında iç çapı 0.45 m, dış çapı 0.64 m olan bir tandır çıkarılmıştır. Tandırın yörede külve adı ile bilinen havalandırma deliği, tandırın kuzeyinde tandıra 0.90 m mesafede tespit edilmiştir. Tandirevinin güneydoğu köşesinde 0.55 m genişliğe ve 0.55 m yüksekliğe sahip moloz taş ile kapatılmış olan niş bulunmaktadır.

Tandirevinin kuzey beden duvarının güney yüzüne doğu beden duvarından 1.81 m mesafede 0.85 m genişliğinde 0.64 m derinliğinde ve 0.80 m yüksekliğinde bir ocak nişi ortaya çıkarılmıştır. Ocak nişi iki bölümlüdür. Tandirevinin kuzeydoğu köşesinde kuzey-güney doğrultusunda 2.10 m uzunluğunda, 0.64 m genişliğinde ve zeminden 0.21 m yüksekliğinde kireç ile kaplanmış bir bölüm ortaya çıkarılmıştır. Aynı uygulama nişin batısında da görülmektedir. Doğru-batı istikametindeki bu alan 2.90 m uzunluğunda, 0.22 m genişliğinde ve zeminden 0.21 m yüksekliğinde olup yine kireçle kaplanmıştır. Yükseltilmiş bu iki bölümün nişin iki yanında yer alması bu bölümlerin tandirevi eşyalarının konulduğu sekiler olduğunu göstermektedir.

Tandirevi, kuzey duvarının batı köşesindeki 1.05 m genişliğine sahip açıklıkla dışarıya, kuzeybatı duvarının kuzey köşesindeki 1.00 m genişliğindeki açıklıkla da başka bir mekâna açılmaktadır. Tandirevinin moloz taş olan kuzey beden duvarı batıya doğru açıklıktan itibaren kerpiç örgü ve kireç sıva 12.50 m boyunca devam etmektedir. Dökülen kireç sıvanın altında kerpiç malzemenin eriyerek toprak haline döndüğü görülmüştür. Tandirevinin batısında 1.60 m genişliğinde ve bu kerpiç duvarın kuzeyde sınırını belirlediği bir koridorun varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Tandirevinin hemen batısında 3.75 m x 4.00 m ölçülerinde bir başka mekân yer alır. Doğru, batı ve kuzeyden moloz taş örgü ile çevrilen bu mekânı üç yönde çeviren beden duvarlarının kalınlığı 0.72 m'dir. Bu mekânın kuzeyi açık bırakılmıştır. Böylece mekânın eyvan tarzında olduğu anlaşılmıştır. Kemah'taki var olan konut örneklerine bakılarak buranın yakacak odun vs. için ayrılmış bir mekân olduğu düşünülebilir. Kireç zemin, güneyde yüzeyden -2.20 m derinlikte tespit edilmiştir. Bu bölümün batı beden duvarı kuzeyde 3.70 m boyunca batı yönde 0.85 m kalınlıkla devam etmektedir.

Yakacak için ayrıldığı düşünülen bu alanın batısında, güneyde 1.80 m, kuzeyde 2.10 m, doğuda 3.30 m ve batıda ise 3.50 m ölçülere sahip bir başka mekân yer alır. Bu bölümün sınırlarını belirleyen dört yöndeki beden duvarları kerpiç malzemeden meydana getirilmiştir. Mekânın -2.20 m derinlikteki zemini, sıkıştırılmış topraktır. Bu alanın girişi tespit edilememiştir. Ancak girişin batı yönde olması muhtemeldir ki eğer kerpiç malzemeli bir giriş açıklığı mevcut idiye eriyerek yok olduğu düşünülebilir. Bu varsayım mekânın diğer yönlerdeki duvarlarının sağlam olarak ortaya çıkarılışına dayandırılmaktadır. Buranın konuta ait odalardan birisi olması muhtemeldir.

Girişi ve fonksiyonu belirlenemeyen bölümün hemen batısında, güneyde 2.85 m, kuzeyde 1.00 m, doğuda 3.40 m ve batıda ise 2.30 m ölçülere sahip diğer bir mekân yer alır. Mekânın -2.20 m derinlikteki zemini, sıkıştırılmış topraktır. Bu mekânın da girişi ve fonksiyonu tam olarak belirlenememiştir. Mekânının, doğusundaki gibi eve ait odalardan birisi olmalıdır. Bu mekânın hemen batısında 2.10 m x 2.35 m ölçülerinde bir alan ortaya çıkarılmıştır. Alanın -2.20 m derinlikteki zemini kireçtir. Bu alan tandirevinin batısında 1.60 m genişliğinde ve 12.50 m uzunluğunda devam eden koridorun güneydeki devamı olduğu anlaşılmaktadır.

Koridorun kuzeyinde 1.40 m x 1.15 m ölçülerinde bir bölüm yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümün girişi güneydoğu köşede yaklaşık 0.60 m genişliğindeki açıklıkla sağlanmıştır. Mekânın zemininin sıkıştırılmış toprak ile meydana getirildiği anlaşılmıştır. Bu zeminin altında batıya doğru devam eden 0.40 m genişliğinde ve 0.55 m derinliğinde bir kanal tespit edilmiştir. Bu kanalın varlığı ve mekânın ölçüleri bölümün tuvalet olduğunu göstermektedir.

K5-9 ve K4-9 plan karelerindeki çalışmalar, yapılan kazılarla ortaya çıkarılan mekânların beden duvarlarının üst bölümlerinin toprak ve samandan oluşan çamur harçla koruma altına alınarak sonlandırılmıştır.

2. K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Çalışmalar: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 plan karelerindeki kazıların sonuçlanması ile Kemah Kalesi içerisindeki mahallelerden birisi ortaya çıkarılmıştır (Çizim 2-10). Ortaya çıkarılan mekânlar, kale içerisindeki sivil mimari doku hakkında ilerleyen dönemlerde yapılması düşünülen çalışmalara ışık tutması bakımından önemlidir (Foto. 3-5).

600 m²lik alanda gerçekleştirilen kazılar ile güneyden kuzeye doğru olan meyilli arazide ortada bir sokak ve bu sokağın doğusunda ve batısında sıralanan evler ortaya çıkarılmıştır (Çizim 3-10).

Sokak: Sokak, güney-kuzey istikametinde 17.39 m uzunluğunda olup genişliği 2.14 m ile 3.56 m arasında değişmektedir (Foto. 6). Sokağın en güneyinde meyilli arazi sebebiyle üç basamak görülmektedir. Bu basamaklar

düzgün olmayan dikdörtgen şeklindedir. Üçüncü basamaktan sonra sokak kuzeye doğru rampa şeklinde devam etmektedir. Hem basamaklar hem de rampa şeklindeki bu yolun zemini sıkıştırılmış topraktır. Sokağın zemininde batı kenarı boyunca bir de kanal tespit edilmiştir. Zeminden 0.60 m derinlikte olan bu kanalın genişliği 0.40 m'dir. Kanalın üzeri ahşap tahtalar ve üzerindeki moloz taşlar ile kapatılmıştır. Kanalın sağlam olarak ulaşılan bölümleri orijinalinde olduğu gibi tahtalar ve moloz taşlar ile kapatılarak koruma altın alınmıştır.

Sokağın Batısındaki Konutlar: Sokağın batısında 3 ev yapısı ortaya çıkarılmıştır (Foto. 7). Bunlar kuzeyden güneye doğru 1, 2 ve 3 Nolu evler olarak adlandırılmıştır. 1 No'lu ev dört mekândan meydana gelmektedir. 1 No'lu evin kuzeybatıdaki ilk bölümü doğuda 7.70 m, batıda 6.43 m, kuzeyde 8.15 m ve güneyde 8.10 m ölçülerindedir. Bu bölüm kuzeydoğu köşede 1.90 m genişliğindeki bir açıklık ile sokağa açılmaktadır. Bu mekânın doğudaki duvarının kuzeyde kalan 1.48 m'lik bölümü sağlam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Kerpiç malzemeli bu duvarın kuzeyinde bir girişin olması muhtemeldir. Bahsedilen olası giriş açıklığı ile ilk bölümün batısındaki ikinci mekâna geçilmektedir.

1 No'lu evin ikinci mekânı doğuda 6.49 m, güneyde 9.34 m, kuzeyde 5.59 m ve batıda 11.90 m ölçülerine sahiptir. Bu bölümün batı sınırını kalenin kuzey surlarından güneye doğru uzanan sur duvarı meydana getirmektedir. Mekânın güney duvarına 5.48 m mesafede, 0.56 m genişliğinde doğu-batı doğrultusunda 5.32 m uzunluğunda doğu-batı istikametinde devam eden bir kanal tespit edilmiştir. Bu kanal sokağın batısında devam eden kanal ile birleşmektedir. Kanalın kuzeyinde tam kenar ortasına denk gelecek şekilde kuzeye doğru uzanan zeminden çökertilmiş bir bölüm bulunmaktadır. Buranın mekânı ikiye bölen bağdadi duvarın oturtulduğu kısım olduğu Kemah'taki halen varlığını devam ettiren evlere bakılarak söylemek mümkündür. Mekânın kireç malzemeli zeminine göre 0.10 m çökertilmiş bu kısım 4.00 m uzunluğunda ve 0.15 m genişliğindedir. 1 Nolu evin ikinci bölümünde güneydoğu köşeye yakın yerde bir de tandır ortaya çıkarılmıştır. Tandırın ağız bölümünün içten çapı 0.69 m'dir. Bu bölümde ayrıca bir de ocak nişi tespit edilmiştir. Ocak 0.85 m genişliğinde ve 0.50 m derinliğindedir. Nişin zemini tuğlalar ile 0.25 m genişliğinde iki bölüm haline getirilmiştir. Mekânın kuzey duvarına 5.60 m mesafede 0.50 m genişliğinde zeminden 0.21 m yükseltilmiş bir alan tespit edilmiştir. Bu bölüm doğu-batı istikametinde 3.20 m kadar devam etmektedir. Zeminden yükseltilmiş olan bu alan zemin gibi kireç kaplıdır. Tandır, ocak nişi ve tandirevi gereçlerinin konulduğu seki olması muhtemel bu alanın varlığı konutun bu ikinci bölümünün tandirevi fonksiyonunda olduğunu göstermektedir.

Evin ikinci mekânından üçüncü bölümüne güneybatı köşesine 0.72 m uzaklıktaki giriş ile ulaşılmaktadır. Giriş açıklığı 1.03 m genişliğindedir. Bu girişten iki basamakla çıkılan üçüncü bölümün kuzeybatı köşesinde 1.45 m x 0.94 m genişliğinde bir sahanlık bulunmaktadır. Bu alan, üçüncü bölümün sıkıştırılmış toprakla meydan getirilen zemininden 0.13 m düşük kottadır. Üçüncü bölüm doğuda 3.64 m, güneyde 4.33 m uzunluğundadır. Bu mekândan dördüncü bölüme doğudaki 0.78 m genişliğindeki bir giriş ile ulaşılır. Bu giriş, üçüncü bölümün kuzeybatı köşesine 1.64 m mesafededir. Girişin derinliği 0.72 m'dir. Evin dördüncü mekânı kuzeydoğu köşede sokağa açılmaktadır. Bu noktadaki açıklık 1.50 m genişliğindedir. Dördüncü bölüm doğuda 4.95 m batıda 3.68 m güneyde 4.24 ve kuzeyde 4.20 m ölçülerine sahiptir.

Sokağın batısındaki 2 No'lu ev iki bölümden meydana gelmektedir. 1 No'lu evin dördüncü mekânının hemen güneyinde yer alan bu eve, sokağın güneyindeki üç basamaktan ortadakinin batısından ulaşılır. Evin bu ilk bölümüne girişi sağlayan açıklık tam olarak tespit edilememiştir. Bu belirsizliğin sebebi, bu noktadaki kerpiç duvarın eriyerek yok olmasıdır. Bu ilk bölüm, güneyde 2.85 m kuzeyde 2.00 m ve batıda 6.84 m uzunluğuna sahiptir. Günümüze tam olarak ulaşamayan doğu duvarı ise sokak yapısına bakılarak kuzey-güney ve güneydoğu-kuzeybatı istikametinde iki kırık hattan meydana geldiği söylenebilir. İkinci evin birinci bölümünün kuzeybatı köşesindeki 0.95 m genişliğindeki açıklık ile konutun diğer mekânına geçilir. Bu mekân, doğuda 3.59 m, batıda 4.77 m, kuzeyde 7.24 m ve güneyde 7.18 m uzunluğundadır. Bu bölümün güneydoğu köşesine 0.48 m mesafede batı duvarına açılmış 0.68 m genişliğinde ve 0.50 m derinliğinde bir niş ortaya çıkarılmıştır.

Sokağın batısındaki son ev aynı zamanda ikinci konutun hemen güneyinde yer almaktadır. Bu ev iki bölümden meydana gelmektedir. Evin girişi belirlenememiştir. Evin ilk bölümü ikinci evin hemen güneyinde yer almaktadır. İki ev birbirinden doğu-batı istikametindeki 1.25 m genişliğindeki duvarla ayrılmıştır.

3 No'lu evin ilk mekânı, doğuda 4.95 m, batıda 6.70 m kuzeyde 7.00 m güneyde 6.03 m ölçülerine sahiptir. Bu bölümün güneybatı köşesine 1.20 m mesafede doğu yönde 0.88 m genişliğinde iki basamaklı bir merdiven tespit edilmiştir. 0.25 m yükseklikteki basamaklardan oluşan bu merdiven ile konutun kuzeydeki mekânlarına geçildiği düşünülmektedir. Mekânın içerisinde ağız çapı içten 0.81 m olan bir tandır ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânın doğusunda 5.45 m genişliğinde bir sahanlık yer alır. Bu sahanlığın kuzeybatı köşesinde 1.50 x 1.60 m ölçülerinde kareye yakın bir mekân bulunmaktadır. Bu bölümün evin tuvaleti olduğu düşünülmektedir.

Sokağın Doğusundaki Evler: Sokağın doğusunda 4 adet ev ortaya çıkarılmıştır (Foto. 7). Bu 4 ev kuzeyden güneye doğru 1, 2, 3 ve 4 No'lu evler olarak adlandırılmıştır. 1 No'lu ev, kuzeyde ve güneyde olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki mekândan oluşur. Evin girişi belirlenememiştir. Evi meydana getiren iki mekândan kuzeydeki, doğuda 3.35 m, batıda 3.85 m, kuzeyde 6.55 m ve güneyde 6.35 m ölçülerine sahiptir. Güneydeki ise doğuda 2.25 m, batıda 2.50 m, kuzeyde 6.10 m ve güneyde 6.10 m ölçülerindedir. Bu iki bölüm arasında 1.75 m kot farkı bulunmaktadır. İki bölüm birbirinden 0.80 m genişliğinde doğu batı istikametindeki bir duvar ile ayrılmaktadır. Mekânların birbirleriyle bağlantıları da bu duvar üzerinde açılan 0.90 m genişliğindeki açıklıktan sağlanmıştır. Birinci bölümün kuzey duvarına, 0.75 m genişliğinde ve 0.50 m derinliğinde bir niş açılmıştır. Yine bu bölümde sıkıştırılmış toprak ile meydana getirilmiş zemine gömülmüş ve ağız çapı içten 0.70 m olan bir tandır ortaya çıkarılmıştır.

Sokağın doğusundaki 1 No'lu evin hemen güneyinde 2 No'lu ev yer alır. Oldukça tahrip olmuş beden duvarlarına sahip bu bölüm doğuda 3.95 m, batıda 3.85 m, kuzeyde ve güneyde 1.85 m ölçülerine sahip olup bu bölümün girişi tespit edilememiştir.

2 No'lu evin batısında 3 No'lu ev yer almaktadır. Doğuda 12.27 m, batıda 8.60 m, kuzeyde 2.50 m ve güneyde 3.95 m ölçülerine sahiptir. Bu bölümün girişi sokağın kuzeydoğusunda 1.00 m genişliğinde ve 2.60 m uzunluğundaki rampa şeklindeki yoldan sağlanmış olmalıdır.

4 No'lu ev 2 No'lu evin güneyinde yer almaktadır. Doğuda 7.20 m, batıda 7.75 m, kuzeyde 4.65 m ve güneyde 5.45 m ölçülerine sahip bu mekân içerisinde bir tandır tespit edilmiştir. Kireç zemin içerisine gömülmüş olan tandırın ağız çapı içten 0.74 m'dir (Foto. 8). Bu bölümden 0.95 m genişliğindeki açıklıktan itibaren kireç döşeli rampa ile güney ve batıdaki mekânlara geçilir.

Sokağın hem doğusundaki hem batısındaki evlerin tamamı kerpiç duvarlar ile inşa edilmiştir. Sadece sokağın batısındaki evlerin batı duvarını meydana getiren sur duvarında moloz taş örgü kullanılmıştır. Kerpiç duvarlar zaman içerisinde toprak haline gelmiş ve yok olmaya yüz tutmuştur. Bu duvarların yerden olan yüksekliği yer yer 0.20 m ye kadar düşebilmektedir.

Kerpiç duvarların mevcut haliyle korunması amacıyla üzerleri çamur ve samandan oluşan çamur harçla koruma altına alınmıştır. Sokağın batısındaki evlerden 1, 2 ve 3 No'lu evler ile sokağın doğusundaki 4 nolu evin zemininde kireç diğer mekânlarda sıkıştırılmış toprak kullanılmıştır. Çalışma alanının kuzeyinde sur duvarlarının yıkılması sebebiyle 20.00 m uzunluğunda ve 1.00 m yüksekliğinde hafriyat içerisinden çıkarılan moloz taşlarla harçsız bir istinat duvarı örülmüştür.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Kemah Kalesi evlerini; “İç kalede toprak örtülü altıyüzkadar ev vardır. Fakat dar bir yerde kurulmuş, bağırsız, bahçesiz evlerdir. İçerisinde (Kara-Yakup oğlu)'nun, (İbrahim Çelebi)'nin evlerinden başka bahçeli ev yoktur...” şeklinde tanımlamaktadır¹. Kazı sonucu ortaya çıkarılan evler 220 dönümlük Kemah Kalesi'nin yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Kalenin doğu batı doğrultusunda burçlarla tahkim edilmiş sur duvarının kuzey kesimindeki bu alan uydu fotoğraflarından da belirlendiği gibi yoğun bir yerleşim alan olduğu görülmektedir.

Yaklaşık 600 m²lik bir alanda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda birbirine bitişik evlerin bir sokak etrafında sıralandığı ortaya çıkarılmıştır. Burada kuzey güney doğrultusunda 2 m ile 4 m arasında değişen bir sokağın iki yanında birbirinden farklı mekânlara sahip evlerin yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu evlerden kimi tek bir mekâna sahip iken, kimi de iki, üç ve dört mekândan oluşmaktadır. Zeminden yaklaşık 1m yükseklikte belirlenen duvarlar düzgün olmayan bir doğrultuda inşa edilmiştir. Duvarları çamur harçlı, moloz taş örgülüdür. Düzensiz plan kuruluşuna sahip olan evlerin tandirevi olarak nitelendirdiğimiz bölümlerinde yere gömülü tandırlar ortaya çıkarılmıştır. Tandırların da bulunduğu mekânlarda küçük iki gözlü duvar ocaklarına rastlanmaktadır. Bu bölümlerin duvar kenarlarında tandirevi eşyalarının konulduğu yerden 0.15m-0.20m yüksekliğinde yaklaşık 30cm genişliğinde küçük sekiler de yer almaktadır.

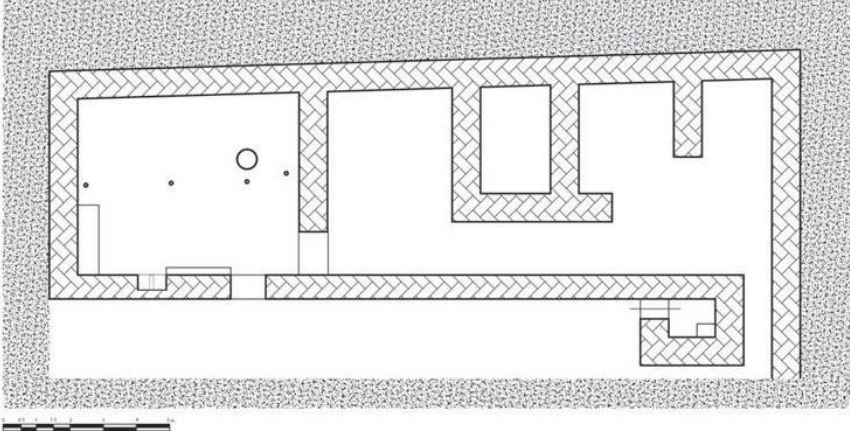
Kemah Kalesi'nde mevcut evlerin duvar dokusu, örtü sistemi ve kullanım amacı ile yerleştirilen ocak ve tandırların varlığı günümüzde terk edilmiş Tanasur Deresi çevresindeki ev yapıları ile büyük bir benzerlik göstermektedir (Foto. 9-12). Yaklaşık 0.50 m ile 1m arasında değişen kalınlığa sahip duvarların içleri alçı, dışları toprak sıvalıdır. Ahşap kirişlerle örtülü olan ev tavanlarının üstü tahtalarla kaplanmış bunun da üzeri bir nevi killi toprakla örtülmüştür. Düz toprak damların günümüzde de hala kullanılmakta olduğu görülmektedir. Kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan bu evlerde yer yer sıva izlerine de rastlanan duvar örgüsünün fazla yüksek ele geçmemesi, XVIII. yüzyıldan itibaren başlanan aşağı Kemah'a yerleşim neticesinde kullanılabilir malzemenin götürüldüğüne işaret etmektedir. Bu nedenle belirli bir yüksekliğe kadar duvarlar tespit edilmiş, üst örtüsünü oluşturan ahşap hatıllar, tavan kaplamaları ve duvar hatılları yeniden değerlendirilmek üzere taşınmış olmalıdır. Kazı sonucunda metal aksamın ele geçmemesi de bu taşınmaya bağlanabilir.

¹ Evliya Çelebi, Seyahatnâme, (Çev. M. Zillioğlu), Üçdal Neşriyat, C1-2, İstanbul, 1996, 615-618.

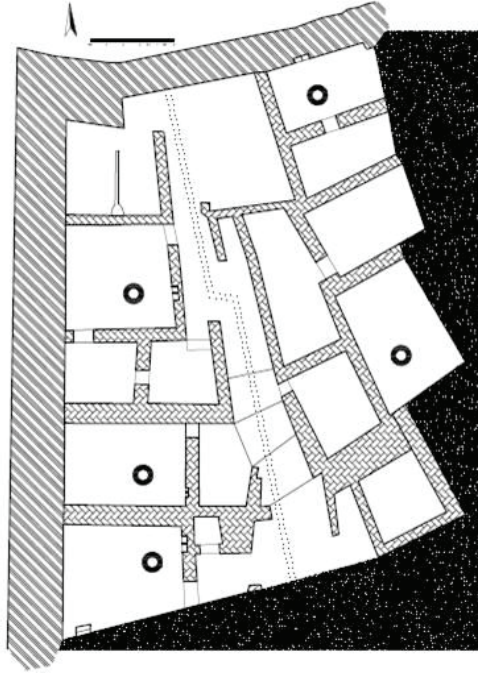
Kemah Kalesi'nin küçük bir yerleşim alanı oluşturması çoğu zaman 2500-3000 arasındaki kale nüfusunun barınmasına yönelik evler ve diğer yapıların bu kadar sıkışık yerleştirilmiş olmasını izah edebilir. Evliya Çelebi'nin de belirttiği üzere 600 evin ikisi hariç hiç birinde bahçenin bulunmaması, sokakların dar oluşu küçük bir alana sıkışmanın sonucudur. Kalenin en önemli sorunu elbette ki sudur. Kale içerisinde kazı sonucu netlik kazanan hamam yapısının taşıma su ile çalışması mümkün olmayacağına göre suyun sürekli sağlandığı bir kaynağın olması gerekmektedir. Munzur Dağlarının eteğinde kurulu olan Kemah Kalesi Karasuyun hemen kenarında yer alır. Munzur Dağları su kaynakları açısından oldukça zengindir. Kalenin güneyinde günümüzde de mevcut olan su kaynaklarından kaleye su çıkarılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bey Cami'nin kuzeyinde yapılan kazı çalışmaları esnasında künkler ortaya çıkarılmıştır. Bu künklerle hem hamama hem de diğer yapılara su sağlanmış olmalıdır. Sokak dokusunun alt kesiminde ortaya çıkarılan kanalizasyon sistemi de suyun varlığına işaret eden bir diğer unsurdur. Kemah Kalesi'nin doğu kısmında kale zemininden yaklaşık 50 m aşağısındaki Tanasur Deresine ulaşan 350m uzunluğundaki su tünellerinin varlığı özellikle kuşatma anında suyun temini konusunda önemli bir görev ifa etmektedir. Yine kale içerisinde su sarnıçlarının varlığı da bilinmektedir.

Batı duvarı ile kalenin kuzeybatı köşesini oluşturan ve yönetim mekânlarının yer aldığı düşündüğümüz alanla komşu bir durum ortaya koymaktadır. Evlerin kuzey sınırını ise kalenin Tanasur Deresi tarafındaki sur duvarları oluşturur.

Kalenin Roma Çağından beri kullanılageldiğini tahmin ettiğimiz ilk yerleşim alanının günümüzden 2000 yıl öncesine kadar geri götürmek mümkündür. Malzemesi son derece basit, işçiliği de kalitesiz sivil mimarlık örneklerinin belirli aralıklarla yıkılıp yeniden yapıldığı veya büyük ölçüde onarıldıkları düşünülmelidir. Kemah'ı başkent olarak değerlendiren ve burada Mengücekoğulları Devletini kuran Melik Ahmet Gazi'nin (Mengücek Gazi) yeniden kurduğu bu yerleşim alanı yaklaşık 1000 yıllık bir sürecin devamı niteliğindedir. Türk mimari geleneğinde dini ve sosyal yapıların dışında kalan sivil mimari örnekler fazla önem verilmediği dünyanın gelip geçici bir mekân olarak algılanması düşüncesi bu yapıların mimari anlayışı ile örtüşmektedir. Bu nedenle gerek Selçuklu Çağından gerekse Osmanlı'nın son dönemleri hariç sivil mimari örneklerle pek karşılaşmamaktadır. Buna Selçuklu saray yapıları da dâhildir.

Çizim 1: Kemah Kalesi Kuzey Yöndeki Konut

Çizim 2: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar

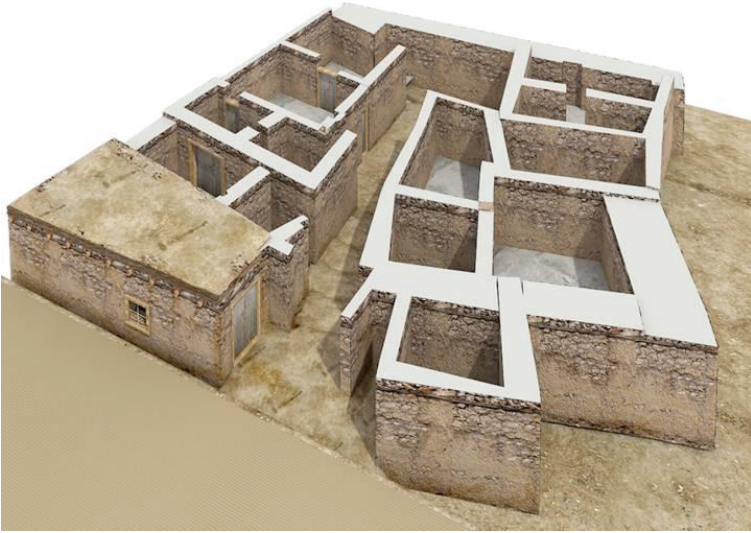
Çizim 3: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 4: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 5: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 6: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 7: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 8: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 9: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Çizim 10: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konutlar, Restitüsyon

Foto. 1: Kemah Kalesi Kuzey Yöndeki Konut

Foto. 2: Kemah Kalesi Kuzey Yöndeki Konut

Foto. 3: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konut Çalışma Alanı

Foto. 4: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konut Çalışmalarının Başlangıcı

Foto. 5: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Konut Çalışma Alanı

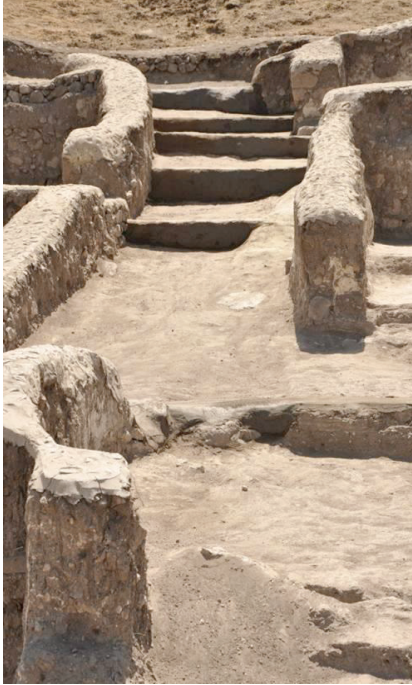

Foto. 6: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Sokak Dokusu

Foto. 7: K5-2, 3, 4 ve K6-2, 3, 4 Plan Karelerindeki Mahalle Dokusu

Foto. 8: Çıkarılan Tandırlara Bir Örnek

Foto. 9: Tanasur Deresi'nde Terk Edilmiş Evler ve Üst Örtüleri

Foto. 10: Tanasur Deresi'nde Terk Edilmiş Evler ve Üst Örtüleri

Foto. 11: Tanasur Deresi'nde Terk Edilmiş Evler ve Mekan Düzenlemeleri

Foto. 12: Tanasur Deresi'nde Terk Edilmiş Evler ve Sokak Dokusu